

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ

Наурыз айы 2025 жыл | № 03 (65)

Білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық басылым

МББ аты: «БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ» журналы

МББ тілі: қазақша, орысша, ағылшынша

Шығу жиілігі: айына 1 рет Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы

Меншік иесі: «Қаламгер ТЕН» ЖШС Алматы қаласы Бас редакторы: Нагиев И. Б.

Негізгі тақырыптық бағыты: білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық

«БІЛІМ ЖОЛЫ НҰРЛЫ ЖОЛ» журналына жарияланған ақпараттардың

авторлық құқы ақпарат авторына тиесілі, редакция жауапты емес.

Жарияланған ақпарат авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді.

Журнал ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде тіркелген.

Куәлік № KZ37VPY00015077. Нұр-Сұлтан қаласы. 19.09.2019 жыл

Тапсырыс: 562 Таралымы: 3000 дана.

Журнал «Қаламгер ТЕН» ЖШС баспаханасында басылды.

Алматы қаласы – 2025 жыл Телефон: 8 777 055 0590

ОТБАСЫ ЖӘНЕ БАЛАЛАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ӘДІСТЕРІ

АБДРАСИЛОВА ПЕРИЗАТ

Педагог-психолог

Түркістан облысы Қазығұрт ауданы

"Ә. Бектаев атындағы жалпы білім беретін мектеп"КММ

Медициналық нормадан ауытқулары бар балалармен және олардың ата-анасымен жұмыс жасағанда, психолог бала мен дәрігер, мұғалім, ата-аналар және оның сыныптастары арасында аралық дәнекер ретінде кеңес береді. Сонымен қатар өзін-өзі бағалау мінез – құлқының жекелеген түрлерін түзетуді жүзеге асырады. Дегенмен, бұл жұмыс тек баланы емдеудің жалпы процесінің бір бөлігі ретінде ғана қарастырылуы керек.

Ата-аналарға кеңес берген кезде психолог тек аурудың сипатын ғана емес, әр баланың жеке сипаттамаларын, сондай-ақ мектептегі және отбасылық жағдайдың ерекшеліктерін ескеруі қажет. Балалармен психо-түзету жұмыстары кезінде көбінесе ойын терапиясының әдісін қолданылады.

«Күрлелі» балалардың екінші тобы кейде қиын, кейде әлеуметтік жағынан нашар қалыптасқан немесе педагогикалық жағынан елеусіз қалған оқушылардан тұрады. Егер медициналық нормадан қалып қойған балалар туралы айтатын болсақ, біз медициналық норма мен патологияның шекарасын қарастырамыз. Ал мұнда психолог заң және қылмыстық мінез-құлықтың шекарасын ескеруі керек.

Педагогикалық жағынан ескерілмеген балалармен жұмыс жасайтын психологтың жұмысында ықтимал құқықбұзушылықтың алдын алу өте маңызды. Балалар мен жасөспірімдердің осы тобымен профилактикалық жұмыстар мектептегі қиындықтардан шығуды талап етеді, оны кеңірек әлеуметтік тұрғыда іске асыру қажет және нақты өмірге бағытау тиіс. Психологтың ең тиімді жұмысы кәсіптік бағдарлау және кеңес беру, сондай-ақ жеке мәселелердің жеке немесе топтық талқылауы болуы мүмкін.

- **Ойын терапиясы** баланың психикасына заттармен әсер етуде әмбебап, тиімді әдіс болып табылады. Ойын терапиясы және оның элементтері кез-келген жастағы балалармен жұмыс істегенде қолданылуы мүмкін. Жасөспірімдермен жұмыс жасағанда бұл жасөспірім осы жұмыс түрін таңдағанда ғана пайдалы болуы мүмкін.

- **Құмды терапия.** Құммен ойнау балаға өз қиялдарын экстериориздеу арқылы және өзінің ішкі сұраныстарына бақылау сезімін қалыптастыру талаптармен, әсіресе өзіндік архетиппен байланыс орналастыру және олардың өмірде символикалық түрде өрнектелуі психиканың дұрыс істеуіне айтарлықтай ықпал етеді. Құмды терапия процесі терапиялық қасиеттерге ие және арт-терапияға қарағанда аз кедергі туғызады. Өйткені, кейбір балалар сурет салуды қаламайды (олар өздерінің көркем қабілеттерін бағалаудан қорқады)

- **Сериялық сурет** салу терапевтік тәсіл болып табылады, онда консультант баламен жиі кездеседі және одан «жай сурет салуды» сұрайды. Осы кездесулер барысында психолог пен баланың терапиялық қарым-қатынасы қалыптасады, проблемалар сызбалардағы символикалық өрнектерде көрсетіледі, соның нәтижесінде ішкі кедергілерді емдеу және шешу мүмкіндігі пайда болады. Сериялық сурет кеңес берушінің қатысуымен сурет сабақтарының күнделікті өткізілуін қамтиды. Бұл жағдайда психолог бір қорытынды негізінде емес, жалпы серия немесе жиі қайталанатын мотивтер негізінде қорытынды шығарады. Жұмыс барысында бала жиі бір символикалық тақырыпты таңдап, бірнеше суреттерде пайдаланады. Бұл символдық сурет өзгеріссіз қалады, бірақ ішкі динамиканың болуын көрсететін өзгерістерге ұшырайды. Суреттерді пайдалану балаға зорлық-зомбылық оқиғаларына байланысты ауыр сынақтарды талқылауға тікелей көмектеседі.

4. Балалармен жұмыс істеуде ертегі кейіпкерлерін үлгі ретінде алу арқылы ертегілер мен әңгімелерді қолдану күрделі жағдайларды жеңуге үйретеді. Психологиялық жұмыста баламен немесе балалар тобымен байланыс орнату мүмкін. Балалар ертегілерді, фантастикалық әңгімелерді жақсы көреді және ақыл айтқанды ұнатпайды, демек, балаға жан-жақты қысым көрсетпей ертегінің көмегімен оның мінез-құлқына әсер етуге болады екен.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

БЕРДІҚҰЛОВА ГҮЛЗАТ БАЛҚЫБЕКҚЫЗЫ «Ә.Бектаев атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ ағылшын тілі пәні мұғалімі

Білім берудің барлық тұстарының басым бағыттарының бірі мектепте ағылшын тілін оқыту болып табылады. Осы бағыттарда жұмыс жасау үшін мұғалімдердің басты мақсаты іздену, оқу, келешекке сену. Ағылшын тілін үйренуге деген көзқарастың өзгеруі мемлекеттік білім беру бағдарламаларына енгізілген: бүгінде бұл тек оқу пәні ғана емес, өмірлік маңызды дағды. Бағдарламаға сәйкес, ағылшын тілін білу - бұл ережелер мен грамматикалық құрылымдардың жиынтығын білу ғана емес, сонымен қатар тілді күнделікті өмірде қолдана білу. Ағылшын тіліне деген көзқарастың жоғарлауы оқу процесіндегі құзыреттілік тәсілінің қазіргі тенденциясымен сәйкес келеді, оған сәйкес ағылшын тіліндегі байланыс адамның он негізгі құзіреттілігінің бірі болып табылады.

Қазіргі әлемде болып жатқан саяси, экономикалық және әлеуметтік өзгерістер білім беру үрдістеріне әсер ете алмады. Жоғары оқу орындарына сәтті түсу үшін және болашақта еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік үшін мектеп оқушылары сыни және шығармашылық тұрғыдан ойлана білуі, теорияны іс жүзінде қолдана білуі, өз көзқарасын анық және нақты білдіруі керек. Қазіргі әлемде педагогикалық үдерісті ізгілендіруге және оқушыға білім берудің басты субъектісі мәртебесін беруге байланысты оқытудың жаңа тәсілдері мен әдістері енгізіле бастады. Ерекше тоқтала кететін әдіс- интерактивті оқыту әдістері. Интерактивтілік термині бүгінде техникалық жағынан да, педагогикалық тұрғыдан да қолданылады. Бірінші жағдайда интерактивтілік-бұл пайдаланушының өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға арналған бағдарламалық интерфейснің қасиеті. Екінші жағында интерактивтілік термині оқытудың бірқатар әдістерін сипаттауда қолданылады, онда басты белгі адамның іс-әрекет, яғни мұғалім мен оқушы арасындағы байланыс. "Интерактивті" сөзі ағылшынның "interact" сөзінен шыққан - өзара әрекеттесу, бір-біріне әсер ету. "Интерактивті оқыту" лингвистикалық және коммуникативтік міндеттерді шешу мақсатында қарым-қатынас және оқыту процесінде оқытушы мен оқушының өзара әрекеттесуі ретінде анықталуы мүмкін. Интерактивті қызмет оқу процесіне қатысушылардың әрқайсысы үшін маңызды мәселелерді шешуге, өзара түсіністікке, өзара әрекеттесуге бағытталған диалогтік сөйлеуді ұйымдастыру мен дамытуды қамтиды. Интерактивті оқыту, ең алдымен, топта диалогтық қарым-қатынасты дамытуға бағытталған. Дәстүрлі оқытумен салыстырғанда, интерактивті түрде мұғалім мен оқушылардың өзара әрекеттестігі өзгереді. Мұғалімнің белсенділігі оқушылардың белсенділігіне жол ашады. Бұл жағдайда мұғалім оқушылардың іс-әрекеттерін үйлестіруші және модератор ретінде әрекет етеді, олардың мінез-құлқын дұрыс бағытқа бағыттайды. Интерактивті оқытудағы мұғалімнің негізгі міндеті-өзіндік әлеуметтік тәжірибені тарту арқылы нақты оқу міндеттерін шешу мақсатында оқушылардың өзара ыңғайлы қарым-қатынасы үшін жағдай жасау. Интерактивті оқыту кезіндегі оқу процесі іс жүзінде әрбір оқушы таным процесіне және жаңа білім алуға қатысатындай етіп өтеді. Белгілі болғандай, бұл әдістің мақсаты оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады, ол ағылшын тілін өмірдің түрлі салаларында қарым-қатынас құралы ретінде пайдалана білуді көздейді. Интерактивті әдістердің артықшылығы-олар ағылшын тілін қолдану кезінде психологиялық кедергілерді жеңуге мүмкіндік береді және оқушыларға оны қолдану тәжірибесін игеруге мүмкіндік береді. Интерактивті әдістерді қолдану процесінде жаңа дағдыларды игере отырып, оқушылар оқу уақытының едәуір бөлігі шетелдік сөйлеу практикасына бөлінетін мұғалім ұйымдастырған сабақ формаларына үлкен ықыласпен қатысады.

Оқытудың интерактивті әдістеріне дәстүрлі түрде презентация, әңгімелер, рөлдік ойындар, пікірталастар, ми шабуылы, практикалық міндеттері бар конкурстар және оларды кейіннен талқылау, жоспарлар мен жобаларды жобалау, шығармашылық іс- шаралар өткізу, мультимедиялық компьютерлік бағдарламаларды пайдалану және ағылшын тілді мамандарды тарту жатады. Олардың кейбіріне тоқталайық: Пікірталас. Бірнеше түрі бар: оқу, тақырыптық, өмірбаяндық және интерактивті. Таңдалған пікірталас түріне қарамастан, бұл мектеп оқушыларын мәселені талқылауға белсенді қатысуға ынталандырып қана қоймайды, сонымен қатар сыни ойлауды дамытуға, сонымен қатар көзқарасты сақтау үшін оңтайлы дәлелдер іздеуге ықпал етеді. Пікірталас түрінде интерактивті ойындардың келесі түрлерін ажыратуға болады:

1. Round table - ұжымдық ойын, шешім жалпы мәселелері.

2. Scientific debate-оқушылардың әртүрлі бағыттағы өкілдері басқаларға қарама- қарсы өз пікірлерін қорғайтын оқу дауы-диалог.

3. Competition in small groups-бұл мектеп оқушыларын белсенділікке итермелейтін мотивациялық ойын.

4. Situation-тез әрекет ету және қиялдау қабілеттерін дамытатын ойын.

5. Judicial sitting-рөлдерді бөлу және конструктивті жауаптарды іздеу ойыны. 6. Training-шындыққа жақын түрлі әлеуметтік жағдайларды модельдеу және талқылау процесінде дағдыларды жетілдіру бойынша шағын топпен жұмыс істеудің әртүрлі нысандарын қолдана отырып оқыту нысаны.

7. Debriefing-алдыңғы жұмыс нәтижелерін талдау және талқылау, жинақталған тәжірибені құрылымдау. Педагог пен оқушылардың өз жетістіктері мен жеңілістерін анықтау және бағалау; әрі қарайғы жұмысты жоспарлау.

Оқытудың пікірталас формалары-бұл "шындықты табу" немесе қатысушыларда белгілі бір көзқарас қалыптастыру мақсатында ойлармен, мәлімдемелермен мақсатты және реттелген алмасу. Негізгі шарттар-пікірталасты бір мәселе немесе тақырып бойынша шектеу. Талқылау барысында айтылған кез-келген ой дәлелді болуы керек. Бұл интерактивті әдіс ерекше назар аударуға лайық, өйткені оның басты қағидасы - өздігінен жүру. Оқушылардың міндеті- мәселені шешудің мүмкіндігінше көп нұсқаларын ұсыну, ал мұғалім оқушылардың барлық жауаптарын ескеруі керек. Сондай-ақ нақты сөйлеу жағдайы мен тапсырмаға негізделген лексика мен грамматикалық құрылымдарды таңдауға ықпал етеді. Уақыттың шектеулілігі шығармашылық ойлауды және мәселені шешудің стандартты емес тәсілін ынталандырады. Рөлдік ойын. Оқушылар үшін ең қол жетімді қызмет түрі, сыртқы әлемнен алған әсерлерін өңдеу әдісі. Рөлдік ойын ойлау мен қиялдың ерекшеліктерін, эмоционалдылықты, қарым-қатынас қажеттілігін дамытатын белсенділікті айқын көрсетеді. Қызықты ойын оқушының белсенділік деңгейін жоғарылатады және ол қарапайым сабаққа қарағанда күрделі мәселелерді шеше алады. Бірақ бұл барлық сабақтар ойын түрінде өтуі керек дегенді білдірмейді. Ойын-бұл әдістердің бірі және ол басқалармен үйлескенде ғана жақсы нәтиже береді: тыңдау, сөйлесу, оқу. Рөлдік ойын жеке тұлғаны дамыту үшін үлкен маңызға ие. Оқу ойынының сәттілігі қатысушылардың мүмкіндіктерімен, сондай-ақ жас ерекшеліктерімен анықталады. Оқу іс-әрекетінің екі негізгі функциясы бар: дамытушылық - оқу іс-әрекеті кезінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін, қажетті білім алу әдістерін игерудегі тәуелсіздігін және қарым-қатынасты ұйымдастыру, тұлғааралық қатынастарды реттеу, мінез-құлықты реттеу механизмінің пайда болуы арқылы жүзеге асырылатын қарым-қатынасты қамтамасыз етеді.

Оқушылар үшін ең қызықты интерактивті ойындардың мысалдарын әрі қарай қарастырайық. Төменде зерттелген тақырып пен жалпы сөздерді сөздік қорын меңгеруді көздейтін ойындар берілген: 1. Grab a minute-интерактивті картада жазылған терминді сипаттау үшін оқушыға 1 минут уақыт берілетін ойын. Қатысушы берілген тақырып немесе термин, оның мағынасы, пайдалану мысалдары туралы көбірек ақпарат беруі керек. Карточкада көрсетілген тақырып немесе термин туралы ең толық және дәйекті ақпаратты ұсынатын адам жеңіске жетеді. 2. An item сипаттамасы-интерактивті карталарда көрсетілген сөзді немесе сөз тіркесін сөздің түбірін атамай және қимылдарды қолданбай сипаттау қажет ойын. Сонымен қатар, қалған студенттер тобы белсенді рөл атқарады, олар сөзді болжауы керек. Бұл ойынды warm up activity ретінде пайдалануға болады. 3. Chain story-логика ойыны, қиял мен даралықтың көрінісі. ойынның мәні-алдыңғы оқушының әңгімесін жалғастыру. Жоғарыда аталған ойындар сабақтың екінші бөлігінде, оқушылардың белсенділігін арттыру және ақпаратты қабылдауды жақсарту үшін өткізілуі мүмкін. Олар айтарлықтай дайындықты қажет етпейді және оқушылардың теориялық деңгейіне байланысты. Пікірталас тобының формаларында теориялық негізден басқа жауаптардың дәлелділігі де болуы керек. Сабақта ұсынылған интерактивті технологияларды қолдану: үйренген лексиканы тиімді қайталауға, сөздік қорын толықтыруға; дұрыс артикуляция дағдыларын терең меңгеруге; зейінді, есте сақтауды, ойлауды дамытуға; жұптарда, топтарда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға және т. б. ықпал етеді. Айта кету керек, жоғарыда келтірілген мысалдар интерактивті әдістердің санымен шектелмейді. Интерактивті оқытудың көптеген әдістерін мұғалімнің өзі таңдауына мүмкіндік береді. Алайда, интерактивті жұмыс түрлері қолданылатын әр сабаққа мұқият дайындалу қажеттілігін атап өткен жөн. Өйткені, біріншіден, оларды дәстүрлі міндеттермен ауыстырып, оқушылардың шаршауын алдын-ала болжау және

болдырмау қажет, екіншіден, инновациялық міндеттер әр оқушы үшін сәттілік жағдайларын жасауға көмектесуі керек.

Интерактивті технологияларды қолдана отырып, ағылшын тілі сабағының құрылымы төрт кезеңнен тұрады: 1. Дайындау. Бұл кезең үлестірме материал, өткізу орны мен қажетті техникалық құралдар мәселелерін шешу сияқты ұйымдастырушылық сәттерді қарастырады. 2. Кіріспе. Бұл кезеңде ережелерді, мақсаттарды түсіндіру маңызды, тапсырма техникалық түрде қалыптасады, топтарға бөлінеді, рөлдерді бөледі және оқушыларға "ойынға" бөлінген уақыт туралы еске салады. 3. Жүргізу. Мұғалім берген жағдайларды талқылау, шешімдерді тәуелсіз немесе топтық іздеу, жауаптарды табуға міндетті болып табылады. 4. Кері байланыс және нәтижелер. Бұл кезеңнің элементтері - "ойын" нәтижелерін талқылау, бағалау, кері байланыс. Айта кету керек, интерактивті әдістердің формаларын таңдау мұғалімнің жеке көзқарасын қажет етеді. Сонымен, интерактивті технологияларды қолдану бір жағынан оқушы мен мұғалімнің іс-әрекетін егжей-тегжейлі талдауды, екінші жағынан сабақты мұқият жоспарлауды қажет етеді. Ағылшын тілін оқытуда интерактивті формалар мен әдістерді қолдану сабақта сөйлеу тәжірибесінің санын іс жүзінде арттыруға мүмкіндік береді, оқушылар үшін қызықты болады, материалды игеруге және оны келесі сабақтарда қолдануға көмектеседі, дидактикалық және әртүрлі даму функцияларын орындайды. Ағылшын тілі сабағының әртүрлі кезеңдерінде интерактивті оқыту технологияларын қолдану оқушылардың тіл үйренуге деген ынтасын арттырып қана қоймай, сонымен қатар оқушылар мен мұғалім арасындағы ынтымақтастық пен өзара түсіністікке ықпал ететін сыныптағы атмосфераны жақсарту болып табылады. Өзара сенім, теңдік, қарым-қатынастағы серіктестік студенттердің оқу процесіне қанағаттануын, оған қатысуға деген ынтасын тудырады. Осылайша, мұғалім оқушылардың өзіндік оқутанымдық және шығармашылық қызметінде тәлімгер болады. Сондықтан ойындарды әртараптандыру және оқытудың интерактивті әдістерін қолдану.

МАЗАСЫЗДЫҚТЫҢ ЖОҒАРЫ БОЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫМЕН КҮРЕСУ

ТУРДЫКУЛОВА КУЛИМХАН САБЫРОВНА

Түркістан облысы Қазығұрт ауданы Жанаталап ауылы

«Әбдікәрім Бектаев атындағы жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің педагог-психологы

Мазасыздықтың жоғары болуы және онымен күресу үшін не істеу керек?

Мазасыздықты өз өмірінде, сөзсіз, барлық адам басынан өткергені анық. Мазасыздық-бұл толқу, қобалжу, сақтану немесе бір жамандықты алдын-ала сезу. Өте маңыздысы сол, мазасыздық адам бойында беймәлім және бұлыңғыр болады-біз бірмезетте бірнеше нәрседен сақтануға бейім тұрамыз.

Мұндай мазасыздық адам ағзасы үшін қалыпты жағдай. Шындығында, мазасыздық күш жинақтауға көмектеседі. белгілі бір жағдайды шешуге назар аудартады.

Бірақ, мазасыздық үздіксіз, ажырамастай болып және бар күшінді алып қояр болса, психологияда мұны мазасыздану жағдайы немесе көтеріңкі мазасыздық деп атайды. Ол үнемі шаршатады, адам кез-келген себеппен де себепсіз де мазасыздықты сезеді.

Біздің заманымызда жиі кездесетін мәселелердің бірі - балалар мәселесі мазасыздық және балалардың қорқынышы. Психологтар оған ерекше назар аударады, себебі ол баланың дамуына, қарым-қатынасына, денсаулығына және жалпы психологиялық әл-ауқатына кері әсер етеді.

Психологиялық әдебиеттерде әр түрлі анықтамаларды кездестіруге болады мазасыздық туралы түсініктер, дегенмен зерттеушілердің көпшілігі мазасыздықты ситуациялық құбылыс ретінде және жеке тұлға ретінде қарастырған жөн деп келіседі сызық.

Мазасыздық – бұл жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктерінің бірі, ол қорқыныш пен үрейге бейімділіктің жоғарылауынан көрінеді. Мазасыздықты мазасыздықтан ажырату керек. Мазасыздық сезімі балаларға да, ересектерге де таныс, бірақ қоршаған әлемді енді ғана танып жатқан балаларда бұл әлдеқайда жиі кездеседі. Мазасыздық организмнің ықтимал қауіпке, белгісіз

жағдайға немесе қандай да бір нақты жағдайларға табиғи реакциясы ретінде пайда болады. Бұл эпизодтық сипатқа ие және мазасыздық жағдайын тудырған себепті жойғаннан кейін өтеді. Бірақ кейбір жағдайларда балалардағы мазасыздық сезімі тұрақты, фондық сипатқа ие болады, бұл тұрақты жағдай ретінде мазасыздықтың жоғарылауы туралы айтуға негіз береді.

Мазасыздық белгілі бір жағдаймен байланысты емес және әрдайым дерлік көрінеді. Бұл жағдай адамға кез-келген іс-әрекет түрінде жүреді.

Психологиядағы мазасыздық түрлері екі түрге бөлінеді: ситуациялық және жеке.

Ситуациялық мазасыздық - олар бірінші кезең деп санайды. Бұл белгілі бір өмірлік жағдайда көрінетін, бірақ өмірдің басқа салаларына таралмайтын мазасыздықты, толқуды білдіреді. Мазасыздық жағдайға реакция ретінде, яғни тұрақты жеке қасиет ретінде емес, жағдайға сәйкес уақытша психологиялық күй ретінде. Мысалы, баланы ит тістеп алған. Бұл ит қатты үреді, өтіп бара жатқандардың бәріне асығады. Бала итті көрген сайын шиеленіседі, жылайды, қорғансыздық пен сенімсіздік танытады – басқа жағдайларда өзіне тән емес мазасыздық белгілері.

Жеке мазасыздық бұл белгілі бір жағдаймен байланысты емес және әрдайым дерлік көрінеді. Бұл жағдай кез-келген іс-әрекет түрінде баламен бірге жүреді. Жеке тұлға жеке тұлғаның мінезінің бір бөлігіне айналады. Мысалы, бала жиі күйзеліске ұшырайды, қорқады және қауіп төндірмейтін нәрседен қорқады. Сыныпта қарапайым сурет салуды орындай отырып, ол онай жетістікке жетеді, бала шиеленіседі, қысылады, процесі ұзақ уақыт бастай алмауы мүмкін, сенімсіздік сезімі пайда болады. Қоғамдық орындарда ол анасын мықтап ұстайды.

Мазасыз балалардың мінез-құлқының ерекшеліктері:

Мазасыз балалар көбінесе өзін-өзі бағалаудың төмендігімен сипатталады, осыған байланысты олар басқалардан қолайсыздықты күтеді. Балалар өздерінің сәтсіздіктеріне өте сезімтал, оларға шамадан тыс реакция жасайды, сол әрекеттерден бас тартуға бейім, мысалы, сурет салуда қиындықтар туындайды.

Мұндай балаларда мінез-құлқында айтарлықтай айырмашылықты байқауға болады сабақтарда және сабақтан тыс уақытта. Сабақтан тыс уақытта олар сергек, көпшіл және стихиялы балалар, сабақта олар қысылып, күйзеліске ұшырайды. Олар тәрбиешінің сұрақтарына тыныш және күңгірт дауыспен жауап береді, тіпті кекештене бастайды. Олардың сөйлеуі, мүмкін, өте жылдам, асығыс немесе баяу, қиын. Әдетте, ұзаққа созылған қозу пайда болады: бала киімін қолымен ысқылайды, бір нәрсені манипуляциялайды.

Суреттердегі балалардың мазасыздығы айқын көрінеді. Мазасыз балалардың суреттері олар люктің көптігімен, қатты қысыммен, сондай-ақ кішкентайларымен ерекшеленеді кескін өлшемдері бойынша. Көбінесе мұндай балалар егжей-тегжейлерге "жабысып" қалады, әсіресе кішкентайлар.

Үлгілі, ұқыптылық қорғаныс сипатына ие - бала жасайды барлығы сәтсіздікке жол бермеу үшін. Өзіне сенімсіз, күмәндануға бейім және екіұшты, ұялшақ, мазасыз бала шешім қабылдамайды, өзін-өзі ұстай алмайды, көбінесе инфантильді, біз көтеріңкі көңіл-күй сыйлаймыз. Бала басқалардан қорқады, күтеді шабуылдар, келемеждеу, реніштер. Ол ойындағы тапсырманы, мәселені шеше алмайды.

Адам белгілі бір нәрседен қорыққанда, біз оның көрінісі туралы айтамыз қорқыныш. Мазасыздықтың қалыптасуының негізі қорқыныш болып табылады. А.Адлер мазасыздықтың қалыптасуы келесі механизмдерге негізделген деп санайды қорқыныш, қиындықтардан қорқу.

Қорқыныш пен үрейде сезім түріндегі жалпы эмоционалдық компонент болады мазасыздық пен уайым, қорқыныш пен үрей сирек кездеспейді. Қорқыныш – бұл адамның өзін-өзі сақтауға ықпал ететін табиғи эмоциясы. Бірақ кез-келген қорқыныш мазасыздықтың негізіне айнала бермейді. Бұл баланың бойында жеке мазасыздықты тудыруы мүмкін қарқынды, тұрақты, босатылмайтын қорқыныш.

Мазасыздық белгілері:

1. Шаршамай ұзақ уақыт жұмыс істей алмайды.
2. Оған бір нәрсеге зейін қою қиынға соғады.
3. Кез-келген тапсырма қажетсіз мазасыздықты тудырады.

4. Тапсырманы орындау барысында ол өте шиеленісті, шектеулі.
5. Басқаларға қарағанда жиі ұялады.
6. Жиі шиеленісті жағдайлар туралы айтады.
7. Әдетте, бейтаныс ортада қызарып кетеді.
8. Оның қорқынышты армандары бар деп шағымданады.
9. Оның қолдары әдетте суық және ылғалды.
10. Оның нәжісі жиі бұзылады.
11. Мазалаған кезде қатты терлейді
12. Тәбеті жақсы емес.
13. Мазасыз ұйықтайды, әрең ұйықтайды.
14. Ұялшақ, көп нәрсе оның бойында қорқыныш тудырады
15. Әдетте мазасыз, тез ренжиді.
16. Көбіне көз жасын тыя алмайды.
17. Күтуге жол бермейді.
18. Жаңа кәсіп ашқанды ұнатпайды.
19. Өзіне, қабілеттеріне сенімді емес.
20. Қиындықтарға тап болудан қорқады.

Зерттеулерге сәйкес, әрбір екінші бала бір жаста немесе басқа жаста қорқыныш сезінеді. Балалардың қорқыныш объектілері шексіз алуан түрлі және олардың ерекшеліктері баланың өмірлік тәжірибесіне, оның қиялының даму дәрежесіне және баланың жеке басының белгілі бір қасиеттеріне тікелей байланысты. . Әрбір балалық шақта "жасқа байланысты қорқыныш" деп аталатын нәрсе бар.

Профессор А.И.Захаров мектеп жасына дейінгі балалар үшін қорқыныштың жас ерекшеліктеріне тоқталды. Егер баладағы қорқыныш саны жас нормасынан 1,5 есе асып кетсе, онда баланың психикасы шамадан тыс жүктеме жағдайында және баланың эмоционалды жағдайын қалыпқа келтіру үшін арнайы психологиялық шаралар қажет деп айтуға болады. .

Мұғалімдерге мазасыз балалармен жұмыс істеу ережелері:

- Қоғамдық айыптаулар мен ескертулерден аулақ болыңыз!
- Басқа балалармен салыстырудан аулақ болыңыз (әсіресе біреу жақсы болса).
- Жетістіктерді жеке және топ алдында атап өтуді ұмытпаңыз.
- Баланы мадақтаңыз, оны мақтан етіңіз. Барлығына айтып, көрсетіңіз жетістіктер.
- Барлық бастамаларда жігерлендіріңіз және елеусіз болса да мақтаңыз тәуелсіз әрекеттер.
- Балаға мүмкіндігінше аз ескертулер жасауға тырысыңыз.
- Баланы жазалау арқылы оны қорлауға болмайды.
- Эмоционалды қолдау ("Жарайды...", "Кейде адамдар болады олар қателеседі, қорқады... ", "Ештеңе емес, келесі жолы нәтиже шығады...") —
- Ғылымдырушы көмек – бұл аванстық төлем ("Сіз жетістікке жетесіз, мен білемін", "Мен сенімдімін, мен сізге сенемін...").
- Жеке эксклюзивтілік ("Тек сен ғана жетістікке жете аласың...", "Маған сенің мұны қалай жасағаның, сурет салғаның қатты ұнайды" және т.б.).
- Мотивацияны күшейту ("Мен үшін жаса, мен өте риза боламын...", "Бұл бізге өте қажет...")
- Бөлшекті жоғары бағалау ("Сіз бұл бөлімді керемет орындадыңыз...").
- Асықпаңыз! Түсінуге уақыт беріңіз.
- Асығыс болған кезде тоқтаңыз, тыныштандырыңыз.
- Қажет болса, нұсқауларды қайталаңыз және нақтылаңыз.
- Релаксация жаттығуларын орындау.

Әдебиеттер тізімі:

1. Астапов В.М. "Балалардағы мазасыздық". – Мәскеу, ПЕРСЭ, 2008.
2. Божович Л.И. "Тұлға және оның балалық шақтағы қалыптасуы", Мәскеу, Ред. "Ағарту", 2000.
3. Гурьев М.Е. "Әлеуметтік-психологиялық себептері мен ерекшеліктері балалар мен жасөспірімдердегі қорқыныш пен үрейдің көріністері". Жинақта: Іргелі және қолданбалы зерттеулер: мәселелері мен нәтижелері. - Новосибирск: ОЖЖ, №21, 2015.
4. Захаров А.И. "Балалық шақтағы невроздар мен психотерапияның пайда болуы". - Мәскеу., ЭКСМО-Пресс, 2000.
4. Мухина В.С. "Мектеп жасына дейінгі баланың психологиясы". - Мәскеу. Ред. "Ағарту", 2007.
5. "Балабақшадағы және отбасындағы балалардың қарым-қатынасы" / Астында. ред. Т.А. Репина, Р.Б. Стеркина. – Мәскеу, "Педагогика", 2000.
6. "6-7 жас аралығындағы балалардың психикалық дамуының ерекшеліктері" / Ред. Д.Б. Эльконин, Л.А. Венгер. Мәскеу. "Педагогика", 2006.

МЕН ТАҢДАҒАН МАМАНДЫҚ – ҰСТАЗДЫҚ

ҚАДЫР АЯУЛЫМ

Ақмола облысы, Көкшетау қаласы Ш.Уалиханов атындағы Кокшетау мемлекеттік университетінің 2 курс студенті Ғылыми жетекші: Абдрахманова С.А., гуманитарлық ғылымдар магистрі, лектор

*«Адамның адамгершілігі
жақсы ұстаздан»
Абай*

«Ұстаз - ұлылық емес, ұлы қызмет» деп Кеңес Одағының батыры Бауыржан Момышұлы ағамыз айтқандай ұстаз болу бір елді тәрбиелеумен тең. Адам баласы бұл өмірге келгеннен, өмірден өткенше қандай да бір істі немесе мамандықты жете біліп игеруі қажет. Бесінші сыныптың бірінші партасында отырғанда, мұғалімім менен «Ал, Аяулым, есейгенде сен кім боласың?» деп сұраған. Ойланбастан «Мұғалім боламын!» деп жауап бердім. Кейінірек, он бірінші сыныпта ҰБТ-ға дайындық басталғалы тұрғанда, мұғалімім менен тағы да сұраған «Аяулым, қай мамандықты таңдадың?» деп, мұғалімнің көзіне қарап, лезде «Апай, мен мұғалім боламын» деп үн қаттым. Ия, мұғалім болу кішкентай кезімнен бастап, келе жатқан арманым еді. Мұғалімнің іс-әрекетіне, оқушыларға деген махаббатына, сабырлығына, көзқарасына, даналығына, төзімділігіне қарап тамсанатым едім. Жүрегімде бала шағымнан жанып тұрған от, есейгелі сөнбей, тек лаулай түсті. Үлкен өмірдің табалдырығын аттап, Шоқан Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетіне оқуға түстім. Шынында, оқуға түскенде өте қатты қобалжыған едім, өзімнің кішкентай мектеп атты өмірімнен, екінші ата-анам атанған мұғалімдермен қоштаса алмай жылағаным бар еді. Бірақ, үлкен өмірдің табалдырығын аттап, бірінші сабағыма барғанда, бар қорқынышым өз-өзімен жоқ болды. Себебі, алдымда тұрған оқушылар көзінен білім алушыларға деген сенімді және қолдауды көрдім. Осы бір мезеттен менің мамандығым мұғалім екеніне көзім жетті.

Мұғалім ұлы, қасиетті мәртебе, ол оқушылар үшін екінші ата-анасы атанып, мектебін үйге айналдырған, сондықтан мұғалім болу әркімнің қолынан келетін нәрсе емес, әрбір адам оны өз мойнына арта алмас. Мұғалім біздің заманымыздағы көлеңкеде жасырылған, кішіпейіл батыр. Адамдар мұғалімнің алдынан өтіп, одан даналылығын өзіне сіңіріп, тұлға атанып, осы үлкен әлемнің бір кірпішіне айналады. «Сен де-бір кірпіш, дүниеге, кетігін тап та, бар қалан» деп қазақтың бас ақыны Абай ағамыз айтқандай, біздің әрбіріміз бұл дүниеде өз ісімізді тауып, өмір деген кітапта өз жолымызды жазуымыз керек.

Болашақ жастардың қолында, ал сол жастарды тәрбиелеп шығару мұғалімдердің қызметі екендігін есте сақтау қажет. Кез-келген адам мұғалім болуы мүмкін, бірақ сол атты сақтап қалу қиын. Себебі сен бір баланы емес, бір ұлтты тәрбиелеп жатқаныңды ұмытпауың керек. Жақсы ұстазға екі ғана нәрсе керек, оның бірі- терең білім болса, екіншісі – үлкен жүрек.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

ҚАЛДЫБАЕВА АЙДАНА

Қызылорда облысы Жаңақорған ауданы

№ 110 мектеп-лицейі

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, магистр

Оқыту жүйесінде мұғалім - ең басты тұлға. Ұстаз - білген адамға ата-анадан кейінгі дүниеге көзін ашушы, білім, тәрбие беруші.

Қай елде, қай заманда болсын бала тәрбиесіне ерекше мән берілген.

Өйткені, бала жеке адамның емес, ұлыс пен ұлттың ертеңі, келер ұрпаққа

аманат. Ұрпақ— саналы өмірдің ең басты кепілі. Егемен еліміздің тірегі — білімді ұрпақ. Әсіресе, баланың эстетикалық -көркемдік талғамын ұштап, ұлттық тәрбие береміз.

Баламен тіл тауып оның бойына білім ұрығын себетін басты тұлға-ұстаз. Ұстазы білімді болса ғана, осы ұлы мақсатқа-егеменді, тәрбиесі тең елге айналуға мойын бұрамыз. Абай айтқандай «білімімен теңессе ғана ұлттар теңессе алады» Білім қалай теңеседі? Бұған бірден-бір жауап: әрине оқу-тоқу арқылы теңеседі.

Қазіргі уақытта барлық салада даму үздіксіз болуы қажет. Ұстаз беделі, ең алдымен, өзінің жеке басының қасиеттеріне, ұстаздық қабілетіне байланысты. Мұғалім мамандығы ертеден келе жатқан мамандықтардың бірі. Білімді таратушы болды. Мұғалімдердің жан-жақты білімді адамдар болуы тиіс. Ұлы ағартушы Ы. Алтынсарин «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені жақсы мұғалім мектептің жүрегі дегені мәлім» Бала атаулыға ашық-жарқын қарап, мейірлене қарай білсек, оның пәк сезімінен шықсақ, сенім артар серік табарымызға күмән жоқ. Бүгінгі күні мектеп жасындағы балаларға жаңа технологияға сай, жаңа оқу бағдарламасымен білім беру өзекті мәселердің бірі болып табылады. Бірақ қандай да білім беру жүйесін алып қарасақ та оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту келелі із болып табылады. Мұғалімде терең де, жан-жақты білім болу керек. Балалардың ойлау қабілеттерін және шығармашылық қабілеттерін дамыту. Оқу әрекеті баланың жалпы қабілетін дамытса, шығармашылық әрекеті нақты жағдай шешу барысында нәтижеге жеткізетін қабілеттерді дамытады. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатындағы болуы мүмкін.

Кез келген оқушы мұғалімнің басшылығымен орындаған шығармашылық жұмысының нәтижесіне өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Баланың қабілет мен талантын дамытуды неғұрлым ертерек бастасақ, соғұрлым оның қабілеті толық ашылуы мүмкін. Егер бала бойындағы қабілетті мұғалім байқамаса, ол бала оқушылармен бірдей болып қалады. Сондықтан қабілеттің дамуында түрткі бола білу керек. Осындай жұмыстар жүргізу мұғалімнің шеберлігіне байланысты Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі ол мамандығына деген сүйіспеншілік алдындағы шәкірттер бағалауы ерекше орын алады. Әр оқушының жас ерекшелігіне қарап жеке басын қадірлеу қағидасы да мұғалім ең бір жиі қолданылатын әдіс. Өйткені мұғалім өзі сыйлап тұрғаны оқушы мұғалімнің сөзіне, мінез-құлқына, әдебіне бірден байқап сезеді, және де өзін сол мұғалімдей ұстап үйренуге баули бастайды. Мұғалімдердің оқушылармен жұмыс жасау үшін олардың ақыл-ой дамуын, интелектісін, логикасын және оқушы тұлғасының сапалар қалыптастыру мен дамытудың психологиялық - педагогикалық қабілет мүмкіндіктерін зерттеп білу керек. Мұғалім қызметі шеберлік тұрғысынан да, шығармашылық тұрғысынан да оқушыларға өнеге болуы тиіс. Осы орайда әр ұстазға ізденуіне, шығармашылықпен айналысуға жоғары ахуал туғызып, ылтипат сезіммен қарым- қатынас жасау жолға қойылған. Мұғалімнің атқаратын әрекеті қарым-қатынасқа негізделеді.

Сондықтан ол өз еңбегінде қарым-қатынасқа үлкен мән беруі тиіс. Балалармен қарым-қатынас жасауды психологиялық жолы оның жеке басының жай, күйіне жалпы психологиялық жағдайын өзінің жеке педагогикалық дербестігін ескеру. Педагогтік істің шебері болу кездей соқ нәрсе емес. Ол көптеген себептерге байланысты. Мұғалім ісінен орын алады.

Педагогикалық әрекеттегі шығармашылықтың тірегі, мұғалімнің білімділігі. Тек өз пәні ғана емес - жалпы адамзаттық құндылықтарды меңгерген, терең де тиянақты білім иесі ғана оны мақсат керлікпен іске асыра алады, әрине бұл жерде қалыптан тыс ойлай алу қабілетінің рөлі жоғары. Ойлаудың бұл деңгейіне адам бұрын тәжірибеде кездеспеген әрекеттің жаңа түрімен айналысуы, әртүрлі ситуацияларды шешу, жаңадан жаңаны көру, тани білу арқылы жетеді. Мұны шығармашылық ойлау дейміз.

В.А.Сухомлинский: «Мұғалім өзінің жалпы білім деңгейін көрсету үшін өзін оқытатын пәнді терең білу, педагогикалық мәдениеті мен шеберлігін дамыту үшін өзін шәкірт ретінде ұстаса білім үстіне білім, дағдырына дағды қосып отырса, шәкірттердің ішінде оған еліктеушілер аз болмайды»- дейді.

Білім беру дегеніміз — ғылымға негізделген жүйелі бағдарлама бойынша теориялық, практикалық іске, еңбекке баулу, дүниетанымын кеңейту. Оқушының бойындағы бар қабілетін кемеліне келтіріп, жетілдіру болып табылады.

Олай болса, баланың дұрыс білім алуы— ең алдымен ұстазға байланысты. Әрбір мұғалім өз ісіне жетік, теориялық біліммен жақсы қаруланған болса ғана балаларға жақсы өнеге, терең білім бере алады.

Ізденгіш мұғалім баланың білімін алуға деген қажеттілігін туғызу керек. Жаттанды дүниені қайталай бергеннен гөрі, шынайы ойланатын шығармашылыққа итермелейтін сабақтар өткізілуі шарт. Осындай оқыту ғана бала интелектісінің көзін ашып шығармашылығын дамытады. Сабақ үнемі жарысқа,сайысқа құрылса, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артары даусыз. Оқушыларды ауызекі сөйлеуге/сұрақ-жауап түрінде/ дағдыландырған жөн. Қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс меңгерту, оның дыбыстық жүйесін қайталап, әр сабақты пысықтап отыру, жеке тапсырмалар беру сурет, кәртішке арқылы жұмыстар жүргізу баланың ойлау қабілетін арттырып, оқушыны өзіндік шығармашылық ізденіске жетелері сөзсіз. Сурет бойышпа әңгіме құрату, әңгімеге ат қойғызу, белгілі тақырып бойынша сұрақтарға жауап беру, сөзжұмбақ шешу сынды бірқатар жұмыстар оқушылардың білімдерін жетілдіріп ғана қоймай, оларды ұшқырлыққа, тапқырлыққа тәрбиелері анық.

Сынып оқушыларының шығармашылық қызметінде қазақ тілі сабағындағы шығармашылық тапсырмаларды алатын орны ерекше. Олардың мақсаты - оқушылардың тақырыпты меңгеріп, қабылдауын қалыптастыру. Шығармашылық тапсырмаларды барлығы бір мақсатта жүзеге асырылады: ол оқушылардың шығармашылық жұмысы негізінде қоршаған дүниедегі құбылыстарды қабылдау дағдысын қалыптастыруға көмектесу болып табылады.

Әрбір сабақ өзіндік ерекшеліктерімен өлшенеді. Оқушыларға әрбір сабақты сапалы әрі саналы меңгерту үшін оқушылармен шығармашылық жұмыс жүргізудің мәні зор. Материалды толық меңгертіп, пәрменді тәрбие беру мұғалімнің ынта-ықыласына тіпті қабілетіне байланысты. Қазіргі кезде сабақты оқушыларға тек оқулық көлемінде ғана білім беріп, бірізділікпен оқытылып келе жатқаны бәрімізге аян. Осыдан келіп, оқушылардың пәнге деген ықыласы қызығушылығы төменгі дәрежесін көрсетеді. Оқушының белсенділігіне көңіл бөлінбейгіндігін, педагогикалық ситуациялар туғызылмайтындығын; негізгі құрал - оқулық болып, оқушылардың өз еркімен білімді меңгеруге кедергі келтірген осындай мәселелерден оқушылардың көпшілігі көп қиыншылықтарды басынан өткеруде.

Бірақ кез келген пәнді жақсы меңгерту үшін әр қилы әдіс-тәсілдерді қолдана отырып осы пәнге деген қызығушылығын арттыру мұғалімнің шеберлігіне келіп тіреледі.

Мектептегі басты тұлға - мұғалім. Мұғалімдер жұмысының қажырлы еңбегіне, шығармашылық белсенділігіне мектеп реформасы игі әсерін тигізеді. Өз кәсіби сүйетін, шәкірттерін жақсы көретін - абыройы үшін күресу білетін әрбір ұстазды құрметтеген, ұлағатты ойдың, өнегелі істің, бағытты тұрмыстың ұйтқысы деп сыйлаған, үлкен де, кіші де құрметті. Мұғалімнің білімі өз ісіне сүйіспеншілігі, шығармашылық ізденімпаздығы көрінетін кезеңі — сабақ үрдісі. Сабақ оқу-тәрбие үрдісінің ең басты, маңызды мәселе. Сабақтың тиімділігін арттыруда маңызды факторлары-теориялық материалды терең түсіндіре білу, оны практикалық - іс жүзінде іске асыру. Әр оқушымен жеке жұмыс оқушылардың өз бетінше ізденуі арқылы жүзеге асады. «Білім - негізі-сабақта демекші,

әрбір сабақ үлкен дайындықпен, жан жақты жұмыс түрлерімен ұштасып жатады. Әсіресе, әр сыныптағы тақырыптардың мазмұнына қарай, жас ерекшеліктеріне байланысты дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізу оқушылардың белсенділігін, пәнге қызығушылығын арттырады. Көбіне, мұғалімдер әрбір тапсырманы оқушыларға дайын күйінде беруге тырысады да, тапсырманың мазмұнын оқушылардың ойлауына, оны өздігінен талдап түсінуіне аз көңіл бөледі. Оқушылар өздігінен көп жұмыс жүргізулер керек.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру өте күрделі процесс. Ол біріншіден, мұғалімнің іс-тәжірибесі, шеберлігі мен біліміне қатысты болады.

Шебер мұғалім өз ісінің маманы деген сөз, сондықтан еңбектері жақсы нәтижеге жету үшін әр бір мұғалім білімін шыңдап шеберлікке жетуі тиіс. Қазіргі реформалардың талаптарына сай нақты тәрбиелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді шығармашыл, педагог - зерттеуші, ойшыл мұғалімді қажет етеді. Мұғалім оқушыларды білім жүйесімен, іскерлікпен, дағдымен қаруландырып қана қоймай, олардың танымдық, шығармашылық қабілетін дамытады. Мұғалім ең алдымен бала жанының тамыршысы болуы тиіс. Бала жүрегінің пернелерін дәл тауып, оны ойната білу оңайлықпен келмейді. Бала жанының қобызшысы болып, оның жүрегіне жол тапқан ұстаз ғана «адамның диханы» бола алады. Сусыз тастық жерге дихан болу қандай қиын болса, «адамдық дихан» болу үлкен ізденіспен біліктілік арқылы ғана болмақ.

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНДАҒЫ ЖЕҢІСТІҢ 80 ЖЫЛДЫҒЫ – БЕЙБІТШІЛІК ПЕН БІРЛІК ЖЫЛЫ

БАЗЕЕВА ЖАНАРГУЛ КАНАТОВНА

Ақтөбе қаласы

№53ЖББОМ КММ

Тарих пәні мұғалімі

Ұлы Отан соғысындағы Жеңістің 80 жылдығы — бұл тек тарихтың ауыр беттерін еске алу ғана емес, сонымен бірге бейбітшілікті сақтау мен халықтар арасындағы бірлікті нығайтудың ерекше мүмкіндігі. Бұл Жеңіс көп қиындықпен, зор құрбандықпен келгені әлемге аян. Кенес халқы гитлерлік фашизмге қарсы қанды шайқаста 27 миллион азаматынан айырылды. 1418 күн мен түнге ұласқан қияпат қырғынның әр күні ғана емес, әр сағат, әр минуты мен секунды ажал оғын төгіп тұрды. Әрбір алты секундта бір адам, әр минут сайын он адам, әр сағатта 588 адам, әр тәулікте 14104 адам аранын ашқан ажалға тап болып, қыршынынан қиылып жатты.

Ел қорғауға аттанған азаматтардың дені 18-30 жастың арасындағы арыстар еді ғой. Ұлынан айрылған ата мен ана қасіреті, жарынан жесір қалған апалар мен жеңгелердің уыз махаббаты мен ыстық көз жасы, әкеден жаутаңдап жетім қалған ұл мен қыз қайғысы, асқар таудай ағаға арқа тірей алмай жерге қараған қарындас пен іні мұны, осының бәрі әлі күнге дейін көкіректі удай ашытып, жүрек сыздатар, жанарға жас үйіріп, бой мұздатар сұмдықтар. Иә, ол бір біздің еліміз үшін қасіреті де мол, халықтық қасиетімізге қатал сын да болған кезең еді. Адамзат тарихындағы ең ауыр, ең қырғын-қияпат осынау соғыста өмір мен өлім, жақсылық пен жамандық, ізгілік пен жауыздық, адамгершілік пен апаткершілік шешуші айқас аланына шықты. Біздің халқымыз барлық ауыртпалықты арқалай отырып, қанқұйлы фашизмді тас-талқан етіп күйретті; оның ордасын ойран етіп, шаңырағын опырып түсірді. Ал бүгінде айтуға оңай болғанмен, ол кезде тіпті де қиын еді. Біздің еліміз соғыс күші кем дегенде екі есе басым, жарты Еуропаны жаулау үстінде әскери-соғыс әдісі әбден жетіле түскен, жеңімпаздық желігі бойын кернеген, халық тілімен айтқанда, азу тісі балғадай жаумен айқасты. Біздің бір жауынгерімізге дұшпанның екі баскесері, бір танкімізге төрт танкі, бір самолетімізге төрт самолеті жабылды.

Өткен ғасырдың ортасында дүниені дүр сілкіндірген бұл соғыс біздің ата-бабаларымыздың төзімділігі мен ерлігін, қайсарлығын танытты. Жеңіс үшін қаншама отбасылар қиылды, қаншама жастар майданда қаза болды. Сол ауыр күндерде халқымыз бірліктің, төзімділіктің, ерліктің үлгісін көрсетті. Әрбір қазақстандықтың жүрегінде сол кездегі ерліктер мен қиындықтар ешқашан

ұмытылмайды.

Ұлы Отан соғысы әлем тарихындағы ұмытылмас жылнамаға айналды. Жеңіске жету жолында 40 миллион жуық адам өмірін қиып, адамзат аса қымбат құрбандыққа барды. Бұрынғы Кеңес Одағының халқы Жеңіске жету 1418 күн мен түнді сарп етті. Соғыс жылдарындай ерлік пен батылдық байқату бұрын-соңды ешқашан бұқаралық сипат алып көрген жоқ. Қазақстандық жауынгерлердің қаһармандық жолдары Ұлы Отан соғысының шежіресіне алтын әріппен жазылды.

1 млн. 366 мың қазақстандық жауынгерлер ұрыс даласының барлық майдандарында ерлікпен шайқасты. Көп ұлтты Қазақстанның өкілдері Мәскеу түбіндегі ұрысқа, Ленинградты, Сталинградты қорғауға, Курск иініндегі шайқасқа, Украинаны, Белоруссияны, Европаның Батыс және Оңтүстік Шығыс елдерін азат етуге, Берлинді шабуылмен алуға және Рейхстагтың төбесіне Қызыл Ту тігуге, сондай ақ Жапон милитаристерін талқандауға қатысты.

Фашизмді жеңуге ақтөбеліктердің елеулі үлестерін қосқаны сөзсіз. Біздің 120 мыңнан астам жерлестеріміз Ұлы Отан соғысының барлық майдандарында шайқасқанын білеміз. 41-ші жылдың аса қауіпті күндерінде Ақтөбеде полковник А.Ф. Наумовтың басқаруымен 312-атқыштар дивизиясы, подполковник С.Яковленконың басқаруымен 101-ші атқыштар бригадасы, полковник С. Лишенковтың басқаруымен 74-ші теңіз атқыштар бригадасы, подполковник П.Ермолаев пен майор Г.Бутиевтің басқаруымен 129-шы Молодечненск минометшілер полкі құрамалары мен бөлімдері құрылды.

Ұлы Отан соғысы кезінде қазақ әйелінің қайсарлығы мен ерлігін әлемге танытқан Әлия Молдағұлова — 1925 жылы Ақтөбе облысында дүниеге келген. Қазақтың ұлы қызы, Кеңес Одағының батыры, жауынгер, Отан үшін күрестің нағыз ержүрек өкілі. Әлияның батырлығы туралы аңыздар ел арасында кеңінен тарады. Ол өзінің жаужүрек әрекеттерімен ғана емес, сонымен қатар қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдау қабілетімен де ерекшеленді. Әлия бірқатар жауынгерлік тапсырмаларды абыроймен орындап, жау күштеріне қатты соққы берді. Оның дәлдігі мен ептілігі, жау жағын тез байқап, оны жоюдағы шеберлігі оны нағыз батырға айналдырды. Оның есімі тарихта мәңгі қалады.

Елімізде бомба жарылған жоқ. Алайда, тылды мыңдаған тармақтар майданмен тығыз байланыстырып тұрды. Тылда еңбек еткен әрбір адам – Ұлы Жеңістің шынайы қаһарманы. Соғыс майданында жаппай ерлік көрсеткен жауынгерлер ғана емес, тылда қажымай еңбек еткен қарапайым адамдар да өздерінің қайсарлығымен, еңбекқорлығымен ұлт үшін айрықша рөл атқарды. Олар, соғыстың ауыр жылдарында майданға қажетті азық-түлік пен оқ-дәрі, киім мен жабдықтар өндіру арқылы, қаншама жауынгердің өмірін сақтап қалуға септігін тигізді. Соғыс жылдарында майданға кеткен ер азаматтардың орнын толықтыру үшін тылда еңбек ететіндердің саны артты. Әйелдер мен балалар, қарттар мен мүгедектер де майдан үшін еңбек етті. Олар өздерінің жанкешті еңбегімен елдің экономикасын сақтап, жауынгерлерге арқау болды. Тылдағы еңбеккерлер әрдайым жеңістің артында тұрған батырлар еді. Олар, ер азаматтар майданда болғанда, елді сақтап, соғыс ауыртпалығын жеңуге көмектесті. Бүгінгі ұрпақ осындай батырлардың ерлігін әрқашан құрметтеп, олардың еңбегін бағалап өтуі тиіс.

Ұлы Отан соғысына ерлік шежіресі шексіз, оның соңғы беті болмақ емес, болмайды да. Кеңес халқының фашизмге қарсы қасиетті соғыс тақырыбы оқырман жүрегін әрқашан толғандыратын тақырып болғандықтан да көп оқылады.

Соғыс туралы оның от жалынын мәңгі өртегендер де мылқау өрттің кара түнегінде көз жасы көл болған аналарын ойлап, Жеңістің кәдірін түсініп өскендер де, тіпті әріпті енді тани бастаған бүгінгі бүлдіршіндер де қызыға оқиды. Соғыс туралы жазылған кітаптар ерлік, адалдық, өзін-өзі құрбан ету сияқты адамның ең асыл қасиеттерін өмірдің өшпес шындықтары арқылы көрсетеді. Өйткені қай ұрпақтың өкілі болса да нәсіліне, тіліне карамастан соғыс салған айықпас жара тартты. Уақыт өткен сайын соғыс туралы жаңа кітаптар жазыла беретіні күмәнсіз. Ұлы Отан соғысының жылдар тізбегі бізден алыстаған сайын оның мазмұны мен ұлылығы айқындала түседі.

Уақыт аяусыз дейміз... Әрине, бұған дау туғызу қиын. Оған дәлел бұрынғы майдан ардагерлерінің тірі қалғандарының қатары азайып келеді. Бірақ, біздің өмірімізде, біздің тарихымызда мәңгілік оқиғалар бар. Ол ұрпақ пен уақыттың тілсіз байланысы. Сондай оқиғалардың бірі Кеңес халқының Ұлы Отан соғысындағы жеңісі.

ЗНАКИ ПРЕПИНАНИЯ И ЗНАЧЕНИЕ В ОБУЧЕНИИ

Мугалжарский район Город Кандыгаш
Кандыгашская городская общеобразовательная средняя школа #4
Учитель: ОРЫНБАЕВА АЙГУЛЬ САБЫРХАНОВНА
Предмет: Русский язык и литература

Языковой материал обеспечивает формирование у младших школьников первоначальных представлений о системе и структуре русского языка с учётом возрастных особенностей младших школьников, а также способствует усвоению ими норм русского литературного языка. Изучение орфографии и пунктуации, а также развитие устной и письменной речи учащихся служит решению практических задач общения и формирует навыки, определяющие культурный уровень учащихся.

Программа направлена на формирование у младших школьников представлений о языке как явлении национальной культуры и основном средстве человеческого общения, на осознание ими значения русского языка как языка межнационального общения.

В программе выделен раздел «Виды речевой деятельности». Его содержание обеспечивает ориентацию младших школьников в целях, задачах, средствах и значении различных видов речевой деятельности (слушания, говорения, чтения и письма). Развитие и совершенствование всех видов речевой деятельности заложит основы для овладения устной и письменной формами языка, культурой речи. Учащиеся научатся адекватно воспринимать звучащую и письменную речь, анализировать свою и оценивать чужую речь, создавать собственные монологические устные высказывания и письменные тексты в соответствии с задачами коммуникации. Включение данного раздела в программу усиливает внимание к формированию коммуникативных умений и навыков, актуальных для практики общения младших школьников.

Содержание систематического курса русского языка представлено в программе как совокупность понятий, правил, сведений, взаимодействующих между собой, отражающих реально существующую внутреннюю взаимосвязь всех сторон языка: фонетической, лексической, словообразовательной и грамматической (морфологической и синтаксической).

Знакомясь с единицами языка разных уровней, учащиеся усваивают их роль, функции, а также связи и отношения, существующие в системе языка и речи. Усвоение морфологической и синтаксической структуры языка, правил строения слова и предложения, графической формы букв осуществляется на основе формирования символически-моделирующих учебных действий с языковыми единицами. Через овладение языком — его лексикой, фразеологией, фонетикой и графикой, богатейшей словообразовательной системой, его грамматикой, разнообразием синтаксических структур — формируется собственная языковая способность ученика, осуществляется становление личности.

Значимое место в программе отводится темам «Текст», «Предложение и словосочетание». Они наиболее явственно обеспечивают формирование и развитие коммуникативно-речевой компетенции учащихся. Работа над текстом предусматривает формирование речевых умений и овладение речеведческими сведениями и знаниями по языку, что создаст действенную основу для обучения школьников созданию текстов по образцу (изложение), собственных текстов разного типа (текст-повествование, текст-описание, текст-рассуждение) и жанра с учётом замысла, адресата и ситуации общения, соблюдению норм построения текста (логичность, последовательность, связность, соответствие теме и главной мысли и др.), развитию умений, связанных с оценкой и самооценкой выполненной учеником творческой работы.

Работа над предложением и словосочетанием направлена на обучение учащихся нормам построения и образования предложений, на развитие умений пользоваться предложениями в устной и письменной речи, на обеспечение понимания содержания и структуры предложений в чужой речи. На синтаксической основе школьники осваивают нормы произношения, процессы словоизменения, формируются грамматические умения, орфографические и речевые навыки.

Программа предусматривает формирование у младших школьников представлений о лексике русского языка. Освоение знаний о лексике способствует пониманию материальной природы языкового знака (слова как единства звучания и значения); осмыслению роли слова в выражении мыслей, чувств, эмоций; осознанию словарного богатства русского языка и эстетической функции родного слова; овладению умением выбора лексических средств в зависимости от цели, темы, основной мысли, адресата, ситуаций и условий общения; осознанию необходимости пополнять и обогащать собственный словарный запас как показатель интеллектуального и речевого развития личности.

Серьёзное внимание уделяется в программе формированию фонетико-графических представлений о звуках и буквах русского языка. Чёткое представление звуковой и графической формы важно для формирования всех видов речевой деятельности: аудирования, говорения, чтения и письма.

Важная роль отводится формированию представлений о грамматических понятиях: словообразовательных, морфологических, синтаксических. Усвоение грамматических понятий становится процессом умственного и речевого развития: у школьников развиваются интеллектуальные умения анализа, синтеза, сравнения, сопоставления, классификации, обобщения, что служит основой для дальнейшего формирования общеучебных, логических и познавательных (символично-моделирующих) универсальных действий с языковыми единицами.

Программа предусматривает изучение орфографии и пунктуации на основе формирования универсальных учебных действий. Сформированность умений различать части речи и значимые части слова, обнаруживать орфограмму, различать её тип, соотносить орфограмму с определённым правилом, выполнять действие по правилу, осуществлять орфографический самоконтроль является основой грамотного, безошибочного письма.

Содержание программы является основой для овладения учащимися приёмами активного анализа и синтеза (применительно к изучаемым единицам языка и речи), сопоставления, нахождения сходств и различий, дедукции и индукции, группировки, абстрагирования, систематизации, что, несомненно, способствует умственному и речевому развитию. На этой основе развивается потребность в постижении языка и речи как предмета изучения, выработке осмысленного отношения к употреблению в речи основных единиц языка.

Программой предусмотрено целенаправленное формирование первичных навыков работы с информацией. В ходе освоения русского языка формируются умения, связанные с информационной культурой: читать, писать, эффективно работать с учебной книгой, пользоваться лингвистическими словарями и справочниками. Школьники будут работать с информацией, представленной в разных форматах (текст, рисунок, таблица, схема, модель слова, памятка). Они научатся анализировать, оценивать, преобразовывать и представлять полученную информацию, а также создавать новые информационные объекты: сообщения, отзывы, письма, поздравительные открытки, небольшие сочинения, сборники творческих работ, классную газету и др.

Программа предполагает организацию проектной деятельности, которая способствует включению учащихся в активный познавательный процесс. Проектная деятельность позволяет закрепить, расширить, углубить полученные на уроках знания, создаёт условия для творческого развития детей, формирования позитивной самооценки, навыков совместной деятельности со взрослыми и сверстниками, умений сотрудничать друг с другом, совместно планировать свои действия, вести поиск и систематизировать нужную информацию.

БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАЗМҰНЫ БАР ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

ТАРГЫНОВА АҚУЛ ЕСЕНБАЕВНА

№4 Қандыағаш қалалық жалпы білім беретін орта мектебі

Биология пәні мұғалімі

Ғылыми-техникалық прогрестің жедел даму барысында, қоғам мен табиғаттың қарым-қатынас мәселесіндегі күрделі шиеленістерді дұрыс шеше білу, бүкіл жер шарының болашағын, әрбір азаматтың өмірін сақтауға мүмкіндік туады. Өйткені, өндірістің дамуы барысында табиғи қорлардың дағдарысқа ұшырауына, қоршаған табиғи ортаның ластануына себепші болып, жаңа дағдарыстардың туындауына ұйытқы болды.

Табиғат әлемі адамдардың тіршілік ету ортасы. Ал, адамдар табиғатсыз өмір сүре алмайды. Соңғы жылдардағы мемлекеттік жоспарларды орындау, өндірісті өркендету негізгі міндет болып, табиғатты (ауаны, суды, өсімдіктер мен жануарлар дүниесін) қорғап, ядролық жарылыстар, табиғат байлықтарын орынсыз пайдалану, табиғатты ауруға ұшыратты. Жұтатын ауамыз, ішетін суымыз, жейтін тамағымыздың құрамында улы заттар көбейді. Заводтардан шығатын қалдықтар сүзгіден дұрыс өткізбестен ауаға таралып, осының нәтижесінде өкпе, рақ, жүрек, психикалық аурулар саны көбейіп барады. Дүние жүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметіне сүйенсек, аурулардың 80-90% ішетін ас суынан және жұтатын ауадан туындап отырғаны көрінеді.

Ғылыми-техникалық прогрестің өркендеуі, адамдардың шаруашылық іс-әрекетінің дамуы артып, өндірістің өсуіне қарай табиғаттан алынатын шикізат пен өндіріс қалдықтарының көлемі арытып, айналадағы ортаны бүлдіруде. Қазіргі кезде табиғат пен адам арасындағы қарым-қатынасты дұрыс жолға қойып, табиғат байлықтарын, көздің қарашығындай сақтап, оны үнемдеп пайдалануда.

Соңғы XX ғасырдың екінші жартысында адам баласынан алдынан шыққан, табиғатты қорғау мәселесі, жастарды соған сай оқыту мен тәрбиелеудің қажеттілігі туып, экологиялық мәселелер қазір әлемде өзінің қоғамдық мәні жоғалған алдыңғы қатардағы мәселенің біріне айналды. Сондықтан жас ұрпаққа экологиялық білім мен тәрбие беру бүгінгі күн тәртібіндегі бірден-бір қажетті кезек күттірмес екендігі 1991 жылғы «Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептері тұжырымдамасында» және 1992 жылғы «Қазақстан Республикасының білім беру туралы» заңында, 1996 жылғы «Қазақстан Республикасы экологиялық қауіпсіздігінің тұжырымдамасында» көрсетілген. Қазақстан Республикасының Конституциясының 6-шы бабы жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар мемлекеттің меншігі екендігі, олардың мемлекет қорғауында болатындығын мәлімдейді, осы конституцияның 38-ші бабы Қазақстан Республикасының азаматтарына табиғатты сақтауға және табиғат байлықтарына ұқыпты қарауға міндеттейді.

Қазақстан Республикасының «Қоршаған ортаны қорғау туралы» заңының 89 бабының әрқайсысы еліміздің болашағын экологиялық жағынан қамтамасыз ету шараларына арналады. Заңда басқа салалармен қатар педагогикалық жағынан шешілуі тиісті міндеттер белгіленіп, экологиялық тәрбие мен білім берудің жалпыға бірдей және үздіксіз жүргізілуі қажеттілігі көрсетіледі.

Өйткені табиғатты аялау, соның негізінде имандылыққа, ізгілікке баулу бала тәрбиесіндегі ұлттық тамырдан нәр алады, яғни, экологиялық ой-тұжырымдар баланың қоршаған табиғат ортасымен және өмір сүріп отырған қоғамындағы қалыптасқан ғылыми ұғым түсініктерімен байланыстырса, соғұрлым өз туған жерін, елін қорғауға тәрбиелейтіндігін ашып көрсеткен.

Табиғат арқылы балалардың имандылық сезімдерінің алғашқы нышандарын педагогикалық құндылығын қалыптастыру жайлы Коменский ескерткен.

Табиғаттың сұлу көріністері арқылы жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерін табиғатты қорғау, сүю сезімдерін тәрбиелеу туралы қазақ халқының ағартушылары мен зиялы қоғам қайраткерлері Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев,

Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердиев еңбектерінде көп көңіл бөлінген. Ұлы Абай өз өлеңінде табиғат пен адам өмірін, тіршілігін, ажырамайтын, бөліп қарастыруға келмейтін біртұтас дүние ретінде қарастырған.

Белгілі педагог-психолог Жүсіпбек Аймауытов балаға ең қымбат, ең жақын туған жері, туған жерінің табиғаты, оның құбылыстарын білу өте қызық. Мұндай оқыту жүйесі өмірге, табиғатқа теңеу мазмұнының берік, баланың санасын жандандырып, төңіректегі әлемге терең көзбен қарауға үйретеді.

Ғылыми-техникалық прогрестің өркендеуі адамдардың табиғатқа жасаған бір жақты қарым-қатынасымен табиғат заңдылықтарымен сипаттайды, салдарынан, табиғаттың экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы, экологиялық дағдарыстың болу себептерін Е.Мамбетқазиев, Е.Қонақбаев, Ю.Жданов т.б. өз еңбектерінде атап өткен.

Экологиялық білім мен тәрбие беру мәселесі жөнінде Ә.Е. Бейсенова, Ә. Бірмағамбетов, Х. Жүнісова, Ж.Б. Шілдебаев т.б. еңбектерінде жазылған.

Табиғат қорғауға байланысты конференциялар ұйымдастырылып шығарылды. Алғашқы рет мектептер мен орта арнаулы жоғарғы оқу орындары үшін эколог мамандар дайындау туралы тұжырымдама жасалынды. Осының нәтижесінде Алматы, Өскемен, Шымкент, Семей, Атырау, Ақтау университетінде экологиядан мамандар дайындайтын бөлімдер ашылды.

Елімізде тұңғыш рет (1987 жылы) эколог мамандар дайындау мәселесін көтеріп, экологиялық білім мен тәрбие берудің тұжырымдамасын жасаған географ-ғалым Ә.С. Бейсеновның еңбегі айрықша болды.

Қазіргі таңда экологиялық проблемалардың зардаптық көлемі ұлғаюына байланысты жас ұрпақтың экологиялық көзқарасын қалыптастыру деп отырмын. Ол үшін оқушылардың экологиялық білімді игеруі мектептегі оқу-тәрбие жұмысында екі түрлі бағытта жүргізілетіні анықталып отыр.

Біріншіден сабақ оқытудың барысында экологиялық мәселелердің бір-бірімен байланыстырылған ғылыми негізінде қабылдаса, екіншіден сыныптан тыс уақытта жүргізілетін тәрбие жұмыстары нәтижесінде, олар табиғат пен қайта түлеген ортаға тиімді ету жөніндегі нақты білім мен практикалық тәжірибені, іскерлік пен дағдыны меңгереді. Сондықтан экологиялық білім беруге әр түрлі әдістерді пайдаланамыз: олар табиғатқа экскурсия, экологиялық үйірме, факультативтік сабақтар және сыныптан тыс тәрбие жұмыстары: экологиялық білім беру және тәрбиелеудің мақсаты мектеп оқушыларының қоршаған ортаның жай күйі үшін азаматтық борышын қалыптастыруды қамтамасыз ететін ғылыми білім, шеберлік, көзқарас пен сенім жүйесін орнықтыру болып табылады.

Сыныптан тыс жұмыстарда оқушылардың экологиялық білімдері мен біліктерін қалыптастыру мұғалімнің шеберлігіне, оның жалпы кәсіби білімі мен сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру қабілетіне байланысты. Осының бәрі бір-бірімен үйлесімді жүруі оқушылардың экологиялық білімдерінің дамуына жол ашады.

Біздің зерттеуіміз көрсеткендей, сыныптан тыс жүргізілетін экологиялық жұмыстардың басты міндеттері:

1. Оқушылардың экологиялық білімдерін дамытып, оқу іс-әрекетінде белсенділіктерін арттыру, яғни, бағдарлама бойынша берілген экологиялық материалдарды тең меңгеруіне көмектеседі.

2. Сыныптан тыс экологиялық жұмыстар өткізу және оған дайындық барысында оқушылардың бақылау жүргізуіне, қарапайым тәжірибелер қоя білуіне, белгіленген әдебиеттерді оқуына мүмкіндік берді.

3. Сыныптан тыс жұмыстар практикалық процесте оқушылардың іскерлігін арттыру бағытында жүргізілетіндіктен экологиялық білім мен тәрбие беруде олардың табиғатты аялауға, қорғауға, имандылыққа, сезімталдыққа тәрбиелеу.

Сыныптан тыс экологиялық жұмыстардың алуан түрлері бар, бірақ олардың әрқайсысының өзінің ерекшеліктері бола тұрса да, бір мақсаттылыққа жұптасып ортақ талаптарды іске асырады.

1. Сыныптан тыс жұмыстардың түрлеріне қарай оқушыларды қалыптастыру тек қана ерікті болуы тиіс.

2. Қандай да жұмыстың түрі болса да, оның қоғамдық және қолданбалы бағыты болуы керек.

3. Сыныптан тыс және мектептен тыс жүргізілетін экологиялық жұмыс түрлерін анықтағанда оқушылардың ынта-ықыласына, талабына, бейім-қабілеттеріне мен құштарлығына сүйенген жөн.

Сабақ мазмұндары мектеп бағдарламасында шектеулі болуына байланысты күнделікті өмірде болып жатқан ғалми техникалық, экологиялық өзгерістерді кеңінен қамти алмайды.

МАЗМҰНЫ

- **АБДРАСИЛОВА ПЕРИЗАТ**
- **БЕРДІҚҰЛОВА ГҮЛЗАТ БАЛҚЫБЕКҚЫЗЫ**
- **ТУРДЫКУЛОВА КУЛИМХАН САБЫРОВНА**
- **ҚАДЫР АЯУЛЫМ**
- **ҚАЛДЫБАЕВА АЙДАНА**
- **БАЗЕЕВА ЖАНАРГУЛ КАНАТОВНА**
- **ОРЫНБАЕВА АЙГУЛЬ САБЫРХАНОВНА**
- **ТАРГЫНОВА АҚГУЛ ЕСЕНБАЕВНА**